

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В СТАРОІНДУСТРІАЛЬНИХ РЕГІОНАХ

К.К. Бойко

Дніпропетровська державна фінансова академія

Розглянуто специфічні особливості інвестиційно-інноваційного процесу економічного розвитку староіндустріальних регіонів. Означено сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України загалом та в Дніпропетровській області зокрема. Виділено низку внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на інноваційний розвиток. Визначено напрями підвищення інноваційної активності промислових підприємств регіону.

Ключові слова: інноваційний розвиток, внутрішні фактори, зовнішні фактори, напрями підвищення інноваційної активності, промисловий регіон.

Рассмотрены специфические особенности инвестиционно-инновационного процесса экономического развития староиндустриальных регионов. Установлена современная ситуация инновационного развития в целом по Украине и в частности по Днепропетровской области. Выделены ряд внутренних и внешних факторов, влияющих на инновационное развитие. Определены направления повышения инновационной активности промышленных предприятий региона.

Ключевые слова: инновационное развитие, внутренние факторы, внешние факторы, направления повышения инновационной активности, промышленный регион.

The article is devoted to summarizing of the international experience of innovation activity and investigation of the present-day situation of innovation development at the level of Ukraine and Dnipropetrovsk region, in particular. It is spoken in detail about international experience and possibility of implementing their practice. It is defined a number of internal and external factors that affect on innovation development. The article gives a detailed analysis of innovation development in the industrial enterprises of Dnipropetrovsk region. Much attention is given to the directions of increasing of innovative activity of industrial enterprises in the region.

The following conclusions are drawn: the primary objective is to focus the business on innovation way of development, consolidation of government guarantees for foreign investors in the legislation and formulation of scientific background of implementation of innovative systems at the enterprises.

Key words: innovation development, internal factors, external factors, directions of increasing of innovative activity, industrial region.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленням ринкової конкуренції, що зумовлюється стрімким зростанням інноваційної складової у діяльності підприємств. Реалізація інноваційної стратегії висуває особливі вимоги до промисловості, яка є найбільш активним чинником науково-технічного

прогресу і розширеного відтворення в цілому.

На державному рівні в Україні задекларовано курс на інвестиційно-інноваційний розвиток економіки, проте інноваційні процеси гальмуються цілою низкою організаційних, фінансових та правових проблем. У зв'язку з цим інноваційна активність промислових

підприємств України відстає від сучасних потреб, а темпи її зростання незадовільні. Наявна структура технологічних укладів вітчизняного промислового комплексу не відповідає світовим тенденціям конкуренції, глобалізації, посиленню пост-індустріального вектора розвитку суспільства. У ньому майже відсутні потужні національні та транснаціональні компанії, промислово-фінансові групи, технополіси, здатні розробляти нові зразки і виготовляти конкурентоспроможну високотехнологічну продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку інноваційної політики та інноваційних процесів у діяльності промислових підприємств розглядали багато зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Д. Кларк, Р. Лукас, Р. Харрод, Й. Шумпетер, О. Алейніков, Ж. Говоруха, І. Зятковський, Г. Кульнев, С. Ковальчук, Л. Федулова, Є. Лазарев, Ю. Шипулін та ін. Ними розроблено теоретико-методологічні засади інвестиційно-інноваційних процесів техніко-технологічної інтенсифікації промислового виробництва, оцінки рівня їхнього прояву та дії певних чинників, методологію визначення й розрахунку величини ефективності запровадження продуктових і процесних інновацій. Важливого значення набули положення генерації фінансових ресурсів для забезпечення інноваційного економічного розвитку в системі розподільчих відносин суспільного відтворення.

Разом з тим, інвестиційно-інноваційний процес має окремі особливості, зумовлені відмінностями окремих галузей народногосподарського комплексу, ступенем адаптивності до мінливих вимог ринку та фінансового стану окремих підприємств, що впливає на режим фінансування економічного розвитку. Зазначене зумовлює необхідність стабілізації фінансового забезпечення інноваційного процесу.

Метою статі є узагальнення досвіду

розвитку інноваційної діяльності в регіонах України, дослідження сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України, аналіз чинників, що впливають на нього, а також визначення напрямів підвищення інноваційної активності промислових підприємств регіону.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі інноваційна система України переживає не найкращі часи свого розвитку.

Зокрема, це характерно для промислових підприємств старо-індустріальних регіонів, що зумовлено специфічними особливостями їх основних засобів виробництва. По-перше, промислове виробництво у порівнянні з іншими галузями більш консервативне у техніко-технологічному відношенні: основні засоби виробництва розраховані на досить тривалий експлуатаційний період і спеціалізовані на випуску конкретних видів продукції. Тому вони не можуть своєчасно вільно реагувати на кон'юнктурний попит ринку. Наприклад, у староіндустріальних регіонах України розбудова вугільних шахт, гірничодобувних та металургійних підприємств розпочалася ще з кінця ХІХ ст., проте їхня спеціалізація в основному збереглася донині. Безумовно, протягом такого тривалого часу відбулася поточна модернізація обладнання, удосконалення виробничих технологій та організаційних процесів виробництва. Але це мало сприяло кардинальним змінам, адже всі підприємства були спеціалізованими, кожне із них займало свою нішу в системі товарного обміну, що досить тривалий час характеризувався як безконкурентний. Зазначене зумовило консервацію технологічних укладів промислових підприємств старо-індустріальних регіонів на рівні 3-4-го технологічних укладів, тоді як у конкурентних умовах глобалізованої світогосподарської системи провідними є 5 і 6-й технологічні уклади.

Отже, староіндустріальні регіони

України, які успішно функціонували в безконкурентному централізованому плановому економічному середовищі, в ринково-конкурентних умовах не витримують конкуренції, а відтак, перебувають у хронічній кризі. Їх модернізація потребує надто значних фінансових ресурсів, які повинні генеруватись самими підприємствами як доходи.

Економічний механізм генерації доходів на макро- та мікроекономічних рівнях полягає у такому. Вартість будь-якого товару в ринковій економіці складається з двох частин: витратної та доходної. Витратна частина включає матеріальні витрати на виробництво товарів, куди входять: амортизація основних засобів, вартість сировини, матеріалів, електроенергії, опалення, транспортних та інших послуг, пов'язаних з виробництвом. Доходна ж частина формується з таких складових: заробітна плата, прибуток від реалізації продукції, податки, обов'язкові платежі тощо. В

цілому витратна частина – перенесена вартість, доходна – новостворена, додана вартість. Доходна частина у структурі вартості товару може бути меншою чи більшою за витратну, що визначається рівнем рентабельності виробництва. При відсутності доходів або при недостатній величині інвестицій на підтримку такого виробництва становище не змінює.

Незважаючи на те, що з 2000 р. в Україні (після завершення трансформаційного періоду переходу на ринкові засади функціонування національної економіки та наслідків світової економічної кризи) розпочалося економічне піднесення, частка створюваної промисловістю країни доданої вартості (доходу) у загальному обсязі зменшилася за 2000-2012 рр. з 31,4% до 26,6%, або на 4,8 процентних пункти, маючи стійку тенденцію до зменшення. Це зумовлює необхідність активізації як зовнішніх, так і внутрішніх факторів інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств (див. рис.).

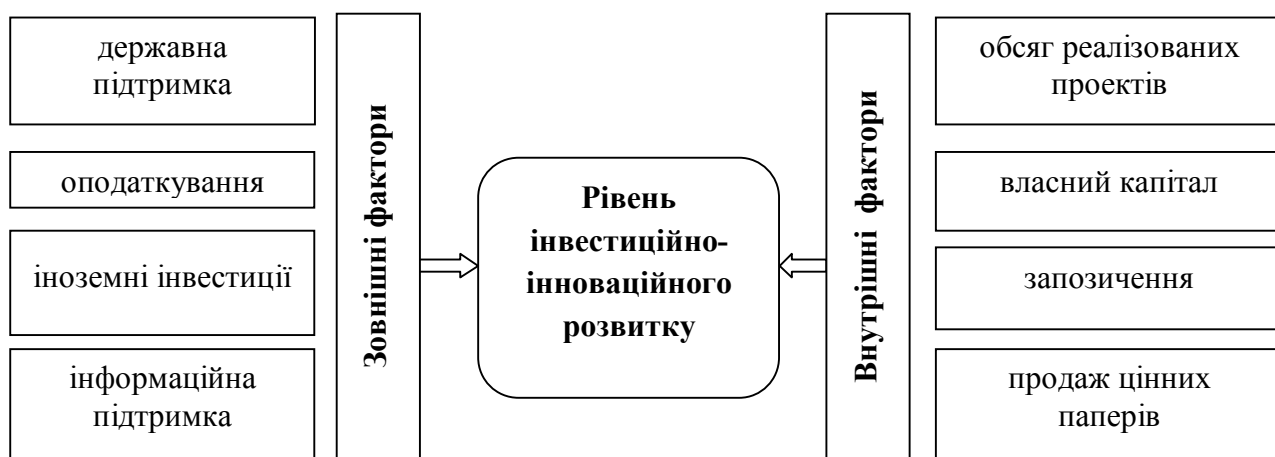

Рис. Фактори впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств.
Джерело: побудовано автором

Як видно з рисунка, до групи зовнішніх факторів впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств віднесено ті з них, які регламентують організаційно-правовий режим функціонування суб'єктів господарювання. Сюда відноситься законодавство (зокрема, з регулювання діяльності акціонерних

підприємств), режим оподаткування, інформаційного забезпечення, залучення іноземних інвестицій тощо. Крім питань створення правових норм, для діяльності підприємств, важливе значення має режим оподаткування та фінансування із бюджету.

З метою посилення позитивного впливу оподаткування на розвиток

інноваційної діяльності у промисловості вважаємо за доцільне: розробити та запровадити дієвий механізм надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують інновації та реалізують конкурентоспроможну продукцію; законодавчо полегшити виведення з дії застарілого морально, але недоамортизованого обладнання; здійснювати поетапне запровадження інноваційних пільг.

Враховуючи обмеженість бюджетних коштів та потреби фіскального збалансування, необхідно визначити комплекс пріоритетів, до яких зазначені інструменти застосовуватимуться першочергово (вихід інноваційної продукції на світові ринки; вдосконалення організаційної структури суб'єктів господарювання; досягнення світового технологічного рівня та міжнародної конкурентоспроможності); розробити механізми застосування диференційованих ставок податку на прибуток для тих банків та інституційних інвесторів, які вкладають кошти в інноваційні проекти; запровадити механізм постійного моніторингу ефективності податкових пільг, що надаються промисловим підприємствам, які займаються інноваційною діяльністю [3, 4, 5].

Аналіз показників фінансування інноваційної діяльності за рахунок усіх джерел і державного бюджету свідчить, що частка бюджетного фінансування в 2012 р. складала 1,95%, а в 2013 р. скоротилася до 0,26% від загального обсягу фінансування, що вказує на недостатній попит на наукову продукцію з боку реального сектора економіки та малоефективну бюджетну політику [1].

Для виправлення такої ситуації доцільно вирішити на законодавчому рівні такі питання:

1) забезпечити задовільну динаміку бюджетних витрат шляхом нормування кількісного орієнтиру обсягу державних коштів, що матиме науково-технічне спрямування;

2) направи застосування прямого бюджетного фінансування науково-

технічної та інноваційної діяльності слід розподілити за двома аспектами - за об'єктами підтримки та за способами здійснення підтримки;

3) налагодити моніторинг виконання державних видатків.

Для запровадження більш якісного інформаційного забезпечення інноваційної діяльності необхідно вирішити такі актуальні завдання:

- дослідити наявну практику інформаційного забезпечення науково-технічних інновацій і запропонувати рекомендації щодо реорганізації інформаційної підтримки на базі сучасних інформаційних технологій;

- розробити принципи і методи побудови комплексної інформаційної системи підтримки науково-технічних інновацій;

- виявити особливості моделювання і конструювання на прикладі центру інформаційного забезпечення науково-дослідної організації;

- здійснити порівняльний аналіз продуктивності нової і традиційної систем інформаційного забезпечення інновацій.

Незадовільне інформаційне забезпечення інноваційної сфери, недосконалість податкової системи та відсутність державної підтримки цієї сфери не забезпечують перспективу для наукової складової національної конкурентоспроможності, а також становлять загрозу інноваційній і, відповідно, економічній безпеці країни.

Як зазначалося раніше, крім зовнішніх факторів, на інноваційний розвиток підприємств безпосередньо впливають внутрішні фактори.

Обсяг реалізованих інвестицій проектів є важливим показником ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на фінансування науково-технічних робіт, є кількість впровадженої науково-технічної продукції.

На сьогодні у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України та Дніпропетровської області переважають власні кошти, яких недостатньо для

інноваційного прориву. Обсяги банківських кредитів та іноземних інвестицій щорічно зменшуються.

У 2005 р. частка власних коштів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності підприємств Дніпропетровської області складала 70%, решта 30% – це кошти іноземних і вітчизняних інвесторів та інші джерела. У 2013 р. частка власних коштів зросла до 98%, що свідчить про несприятливий кредитний та інвестиційний клімат, що склався в країні [2]. Тому необхідним кроком є розробка заходів стимулювання залучення коштів фінансових установ для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств. Збільшення фінансування установами можливе при стабілізації фінансових показників підприємств, збільшенні обсягів їх продажу та рентабельності. Досягнення зазначених положень можливе за рахунок податкових методів.

Основний зміст спрямування Закону України «Про інвестиційну діяльність» полягає у забезпеченні рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також ефективного інвестування в економіку України, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.

У 2005 р. частка іноземних коштів у структурі фінансування інноваційної діяльності підприємств Дніпропетровської області складала 13%, а в 2013 р. іноземні інвестори майже повністю вивели свої

кошти. Низка законів та невдала економічна і фінансова політики за останні 12 років призвели до повного занепаду та нездорового інвестиційного клімату [2].

За рахунок державного бюджету інноваційна діяльність фінансувалася переважно через підприємства середньовисоко- та низькотехнологічних секторів. Високотехнологічний сектор отримав лише 3% загального обсягу бюджетних коштів на інноваційну діяльність [1].

Позитивною тенденцією є зростання більше ніж у 4-и рази частки вітчизняних інвесторів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності - з 0,3% у 2011 р. до 1,3% у 2012 р., однак кошти, як і кошти державного бюджету, вкладалися переважно у низькотехнологічний та середньовисокотехнологічний сектори [1].

Для розгортання інноваційного процесу необхідною умовою є не лише наявність фінансових ресурсів, а й поживлення цього виду діяльності безпосередньо на підприємствах. Це здійснюється шляхом упровадження різноманітних інновацій, розширення кількості підприємств, які займаються інноваційною діяльністю та збільшують частину інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації.

Динаміка інвестиційного процесу на промислових підприємствах у Дніпропетровській (як староіндустріальний) області наведена в таблиці 1.

Таблиця

Динаміка інвестиційного процесу на промислових підприємствах Дніпропетровської області

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Частка підприємств, які займаються інноваціями:									
- в Україні, %	12,5	11,2	14,2	13	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8
- в Дніпропетровській обл., %	11,9	10,9	10,8	8,5	8,2	9,1	8,7	10,7	11,9
Частка підприємств Дніпропетровської обл., що впроваджували інвестиції, %	7,5	8,9	9,3	7,0	6,3	7,1	7,1	7,7	7,8
Частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції, %	4,2	5,7	4,4	2,4	1,4	0,6	0,5	0,8	1,9

*Джерело: за даними служби статистики у Дніпропетровській області

Як видно з таблиці 1 частка промислових підприємств, які займаються інноваціями у Дніпропетровській області, як староіндустріальній істотно менша, ніж у цілому по Україні, що зумовлено раніше зазначеними особливостями стану підприємств.

Відставання промислових підприємств Дніпропетровської області від середнього темпу розгортання інноваційного процесу зумовлюється не тільки консервативністю технологій та їх низькою адаптивністю до нових вимог, а й тим, що величина фізичного зносу основних засобів виробництва постійно зростає. Так, за 2000-2013 рр. ступінь зносу зріс з 48,8% до 72,3%, наблизившись до рівня аварійності. Незважаючи на те, що кількість підприємств, що впроваджують інвестиції, є стабільною (в межах 7-8% від загальної кількості), проте випуск ними інноваційної продукції зменшується: від 4,25% від загального обсягу у 2005 р. до 1,9% у 2013 р.

Отже, інноваційна діяльність промислових підприємств, з одного боку, потребує значних капіталовкладень, а з іншого – ефективної системи нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку промислового сектора.

Висновки. В результаті проведеного аналізу сучасного стану інноваційної діяльності в Україні та Дніпропетровській області, зокрема, виділено низку зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на інноваційний розвиток, та визначено напрями підвищення інноваційної активності промислових підприємств регіону.

До зовнішніх факторів можна віднести державну підтримку, оподаткування,

систему фінансування та інформаційне забезпечення. В результаті цього запропоновані наступні заходи з поліпшення інноваційної активності:

- застосовувати різні податкові преференції: надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту; зменшення податку на приріст інноваційних витрат; «податкові канікули»; пільгове оподаткування дивідендів; податковий кредит;

- удосконалювати соціальну інфраструктуру, що передбачає формування поліпшення інформаційної системи всередині країни;

- оптимізувати розподіл бюджетних коштів за основними видами наукової і науково-технічної діяльності.

Результати аналізу свідчать про те, що промислові підприємства у староіндустріальних регіонах обмежені об'єктивними умовами активізації інвестиційної складової своєї діяльності. Для хронічно застарілої техніко-технологічної бази таких підприємств необхідна кардинальна заміна, що потребує значних капіталовкладень. Кошти ж, що виділяються з власного бюджету кожного підприємств на модернізацію не приносять достатньої віддачі через повну відсутність системи впровадження інноваційної діяльності.

Тому першочерговим завданням є орієнтація на техніко-технологічне переозброєння промислових підприємств і орієнтація їх на інноваційний шлях розвитку, закріплення державних гарантій для іноземних інвесторів на законодавчому рівні та розробка наукового підґрунтя системи впровадження інноваційного розвитку.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dneprstat.gov.ua/>
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI, редакція від 01 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Find>

4. *Петренко, П.Д.* Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/13958>
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 липня 2002 р. № 40-IV, редакція від 05 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

REFERENCES

- 1 Derzhavna Sluzba Statistiku Ukrainy [Electronniy resurs]. – Rejim dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 2 Golovne Upravlinnya Statistiku y Dnipropetrovskiy Oblasti [Electronniy resurs]. – Rejim dostupu : <http://www.dneprstat.gov.ua/>
- 3 Podatkovi Kodeks Ukraini vid 02.12.2010 № 2755-VI, redaktsiya vid 01.10.2014 [Electronniy resurs]. – Rejim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Find>
- 4 *Petrenko, P.D.* Pravove zabezpechennya innovatsiyного rozvitku v Ukraini [Electronniy resurs]. – Rejim dostupu: <http://www.minjust.gov.ua/13958>
5. Pro investiciyniyu diyalnist' : Zakon Ukraini vid 04.07.2002 № 40-IV, redaktsiya vid 05.12.2012 [Electronniy resurs]. – Rejim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

Стаття надійшла до редакції